

Kommentar till David Willgrens granskning

Seth Erlandsson

Redaktör för *Biblicum* och docent i Gamla Testamentets exegetik

seth.erlandsson@tele2.se

Jag tackar för inbjudan att få kommentera David Willgrens granskning av mitt avsnitt ”Bibelns gudstro och verklighets-syn” (sid 7-89) i boken *Bibeln – myt eller sanning?* Först vill jag ge Willgren en eloge för att han så utförligt velat granska denna bok. De relativt långa referaten av vad vi skriver ger ett konstruktivt och sakligt intryck. Samtidigt visar Willgrens urval och kritik att han ingalunda gör en opartisk bedömning utan presenterar en partsinlaga precis som vi. Willgrens granskning kulminerar i ett kraftfullt försvar för den historisk-kritiska metoden inom bibelforskningen, den metod som enligt min mening leder till allvarliga förvanskningar av biblisk tro. Han argumenterar skickligt för sin kompromiss med historisk-kritisk metod och det med stor iver. Men håller hans argument?

Det finns en del goda iakttagelser i Willgrens artikel. Men det värdefullaste är ändå att skillnaden mellan en *historisk-kritisk* metod och en *historisk-grammatisk* blir mycket tydlig. Enligt den historisk-kritiska metoden, som är lierad med ett ateistiskt vetenskapsbegrepp, måste Bibelns innehåll ha kommit till på ett annat sätt än vad Bibeln anger, *inte uppifrån* genom att Gud uppenbarar för utvalda profeter vad de ska förkunna, *utan nerifrån* genom tankar som har sitt ursprung i olika människors och kulturers inomvärldsliga tänkesätt, alltså precis som all annan litteratur. Den historisk-kritiska bibelforskningen försöker kart-

lägga vilka mänskliga miljöer som mest troligt gett upphov till texternas synsätt. Därvid tvingas man bortse från Bibelns uppgifter om Guds övernaturliga uppenbarelse och inspiration. Man letar efter en författare från en tid när hans boks tankeinnehåll naturligt kunde uppstå. Man betvivlar eller omtolkar Bibelns ord att Herren på ett övernaturligt sätt låtit profeten ”skåda” vad han förkunnar (se t ex Jesaja 1:1, 2:1, 13:1, Amos 1:1), att Herrens ord kom till profeten (se t ex Hosea 1:1, Joel 1:1, Jona 1:1), att profeten är ”Herrens mun” (se t ex Jes 1:20, 30:2, 40:5, 58:14, Jer 15:19) och därmed sanningsenligt kan säga: ”Hör Herrens ord!”, ”Så säger Herren.” Den historisk-grammatiska metoden tar bibeltextens egna uppgifter på allvar och ger noga akt på dess historiska och grammatiska kontext. Den som inte kan tro Bibelns uppgifter om dess inspiration och gudomliga auktoritet borde inte låta sin uppfattning styra bibeltolkningen, eftersom exegeten inte ska redogöra för vad *han* tror utan sakligt presentera den tro som bibeltexterna står för, vad Mose, profeterna och apostlarna faktiskt förkunnar.

Willgrens artikel ”vill vara ett konstruktivt bidrag i ett pågående samtal om Bibelns tolkning och tillförlitlighet”. Som ett led i detta samtal följer här så kortfattat jag kan min mening om en del av de tankar som Willgren vill bidra med och hoppas ”kan vara behjälpliga”:

Psaltarens, Moseböckernas och Jesajabokens tillkomst

Psaltaren är en sång- och bönesamling. Dess främste författare är kung David, men den innehåller psalmer av flera författare: Koras söner, Salomo, Heman, Etan och Mose. Av Ps 126 och 137 torde framgå att denna sångsamling färdigställdes efter återkomsten från Babylon, kanske av Esra på 400-talet f Kr. Kan Moseböckerna och Jesajaboken ha kommit till på ett liknande sätt? Har också de gradvis vuxit fram under lång tid? Det tror exegeter som tillämpar en historisk-kritisk metod. Det tror också Willgren.

Enligt historisk-kritisk bibelforskning har Moseböckerna och Jesajaboken utökats och omtolkats med hjälp av långt senare författares synsätt. Moseböckerna fränkänns Mose till större delen och anses ha slutredigerats först 1000 år efter Moses tid. Olika redaktörer ska ha redigerat ihop källskrifter med olika synsätt. Bl a har man gissat att en jahvistisk källa från 800-talet f Kr har använts, en elohistisk från 700-talet f Kr, en deuteronomistisk från sent 600-tal f Kr och en prästkälla från 400-talet f Kr. Jesajaboken fränkänns till större delen profeten Jesaja och sägs ha kommit till långt efter hans tid genom en komplicerad redigeringsprocess med många tillägg, omformningar och nya anpassningar till förhållanden 150-500 år efter Jesajas tid.

Willgren försvarar den historisk-kritiska bibelforskningens teorier om Moseböckernas och Jesajabokens tillkomstunder hänvisning till Psaltaren: ”Varför skulle Moseböckerna eller profeterna vara annorlunda?” ”Erlandsson hävdar t.ex. att ’redaktionskritiken arbetar utifrån antagandet att textavsnitt från olika tider och med olika bakgrund och synsätt ändå på något sätt kunnat redigeras ihop till en sorts enhet (bok) under *en* profets namn,

fastän det i själva verket är fråga om flera författares delvis motstridiga tankar från olika tider’ (s. 25). Relaterar vi ett sådant påstående till Psaltaren verkar redaktionskritiken faktiskt ganska rimlig.”

Det är en gåta hur Willgren kan jämföra en sångsamlings tillkomst med Moses och profeternas skriftliga vittnesbörd. Psaltaren är uttryckligen en samling av flera författares psalmer. Jesajaboken är uttryckligen *Jesajas Chazón*: ”vad som uppenbarats (hebr *chazón*) för Jesaja, Amots son, det han skådat (hebr *chazá*) angående Juda och Jerusalem, då Ussia, Jotam, Ahas och Hiskia var kungar i Juda” (1:1).

Moseböckerna anger inte heller flera författare utan bara den främste av GT:s profeter, den av Gud utvalde Mose. ”Mose skrev denna lag (Torá) och gav den åt prästerna” (5 Mos 31:9). ”Sedan Mose till alla delar hade skrivit ner orden i denna lag i en bok, befallde han leviterna: ... Ta denna lagbok och lägg den vid sidan av HERRENS, er Guds, förbundsark... Jag vet att ni efter min död kommer att göra det som är fördärligt och vika av från den väg som jag har befallt er att gå” (5 Mos 31:24-29). ”I Israel uppstod inte mer någon profet lik Mose, någon som HERREN kände ansikte mot ansikte, ingen ... om man tänker på all den väldiga kraft som Mose visade, och på alla de stora och fruktansvärda gärningar som han gjorde inför ögonen på hela Israel” (5 Mos 34:10-12). ”När HERRENS tjänare Mose var död, sa HERREN till Josua, Nuns son, Moses tjänare: ... Så som jag var med Mose, så ska jag också vara med dig... Var bara stark och mycket frimodig så att du håller fast vid och följer all den undervisning som min tjänare Mose har gett dig... Låt inte denna lagbok (hebr *séfer hattorá hazzä*) vara skild från din mun. Tänk på den

både dag och natt, så att du håller fast vid och följer allt som är skrivet i den” (Jos 1:1-8). Josua fortsatte att likt Mose fört-löpande dokumentera Guds ord och gärningar: ”Josua tecknade upp allt detta i Guds lagbok (hebr *séfer torát Elohim*” (Jos 24:26).

Helt avgörande för biblisk tro är att lyssna till Guds ord

”Lyssna till min röst, så ska jag vara er Gud och ni ska vara mitt folk” (Jer 7:23). Profetens ord är Guds heliga ord, för sanna profeter är ”HERRENS mun”. När Jeremia säger: ”Jag förstår inte att tala”, säger Herren: ”Se, jag lägger mina ord i din mun” (Jer 1:9). Falska profeter däremot ”profeterar efter sitt eget hjärta”, ”följer sin egen ande utan att ha skådat någonting” (Hes 13:2f). Herrens ord får inte omtolkas genom att man förändrar vad Herrens mun säger, lägger till eller drar ifrån: ”Ni ska inte lägga något till det som jag befäller er och inte ta något därifrån” (5 Mos 4:2). ”Du ska inte lägga något till det, och inte ta något därifrån” (5 Mos 12:32). ”Allt Guds ord är rent från slagg, han är en sköld för dem som tar sin tillflykt till honom. Lägg ingenting till hans ord, så att han beslår dig med lögn” (Ords 30:5-6). ”HERRENS ord är rena ord, silver luttrat i degel av jord, renat sju gånger” (Ps 12:7). ”HERRENS undervisning är fullkomlig, den ger nytt liv åt själen. HERRENS vittnesbörd är sant, det ger vishet åt enkla människor” (Ps 19:8). ”Din muns undervisning är bättre för mig än tusentals mynt av guld och silver” (Ps 119:72). ”De har Mose och profeterna. De ska lyssna till dem... Lyssnar de inte till Mose och profeterna, så låter de sig inte övertygas ens om någon uppstår från de döda” (Luk 16:29-31). Jfr Jesu ord: ”Den som anklagar er är Mose, han som ni har satt ert hopp till.

Hade ni trott Mose skulle ni tro på mig, för det var om mig han skrev. Men om ni inte tror hans skrifter, hur ska ni då kunna tro mina ord” (Joh 5:45-47).

Att i strid med tydliga bibelord säga: ”Detta har Mose aldrig sagt, detta har han inte skrivit”, eller när Jesaja säger: ”Profetia om Babel, som Jesaja, Amotson, skådade” (Jes 13:1), ”detta har Jesaja inte skådat och inte profeterat”, då lyssnar man inte till Guds ord. Att säga att Jesus har fel när han enligt Mark 12:36 säger: ”David har själv sagt genom den helige Ande” det som står i Ps 110, då har man avlägsnat sig långt från biblisk tro. Willgren försvarar bibelkritikens avvisande av Davids författarskap till en rad av hans psalmer med att en tidig bibelöversättning, nämligen *Septuaginta*, ”har lagt till David som författare till många fler psalmer än MT” (den hebreiska grundtexten). Det var ett märkligt argument. Vad en översättning gör och vad som eventuellt sker inom Qumranmenigheten är ingen auktoritet över den hebreiska grundtexten. Herren säger genom Mose att förhållandet till hans heliga ord är en fråga om välsignelse eller förbannelse: ”Välsignelse, om ni lyssnar till HERRENS, er Guds, bud som jag i dag ger er, och förbannelse om ni inte lyssnar till HERRENS, er Guds, bud” (5 Mos 11:26-28). ”Jag vet att ni efter min död kommer att göra det som är fördärligt och vika av från den väg som jag har befallt er att gå. Därför ska olycka drabba er i kommande dagar” (5 Mos 31:29).

Profetia

Willgren framhåller med rätta att ”profetia” är mer än framtidsförutsägelse. Ordet ”profet” har vi fått via grekiskan och det betyder ”en som talar för någon annan och å en annans vägnar”, i Bibeln som ”Herrens mun” och å hans vägnar.

Jämför vad som sägs om Arons förhållande till Mose enligt 2 Mos 4:15-16! Det är alltså fråga om en förkunnelse av Herrens ord, även när profetian inte innehåller någon framtidsförutsägelse. Men Herren bevisar ofta sin storhet och tillförlitlighet, att han är historiens herre och inte begränsad av tid och rum, när han visar att han vet vad som ska ske genom att uppenbara det för sin profet och det sedan visar sig att profeten har talat sanning. Jesaja "har skådat" det han förkunnar. Gud har uppenbarat det för honom. Därför kan han använda förfluten tid också om framtida händelser. Han profeterar om den kommande Messias med orden: "Han växte upp inför honom som en späd planta", "föraktad var han och övergiven av människor", "han var genomborrad för våra överträdelsers skull, sönderslagen för våra missgärningars skull" (53:2-5), "det folk som vandrar i mörkret såg ett stort ljus" (MT 9:1).

Jesaja profeterade om att Herren skulle använda assyrierna som sitt vredesverktyg pga av folkets avgudadyrkan. Han förutsa att den assyriske kungen skulle komma "som en rakkniv" (7:20) och ödelägga hela landet. Assyriens kung ska komma som en tsunami, "tränga in i Juda, svämma över och utbreda sig så att den når ända upp till halsen" (8:7-8). Detta gick i fullbordan när Sanherib och hans armé invaderade Juda 701 f Kr, en central händelse under Jesajas tid och en central händelse i Jesajabokens centrumparti (kap 36-39). Då inträffade också den frälsningsgärning som var förutsagd men verkade helt omöjlig: "Jag ska krossa Assur i mitt land, på mina berg ska jag trampa ner honom" (14:25). I kap 41 kallas alla avgudadyrkare till en rättgång. Vid utfrågningen kan de inte förneka att Herren hade förutsagt det som nu ägt rum: Sanheribs invasion och Jerusalems mirakulösa räddning. Avgudadyr-

karna och deras avgudar hade inte kunnat förutsäga detta. "Var finns era tidigare utsagor?" (41:22). Men de får en chans till: Kan ni nu förutsäga "vad som ska hända i framtiden, så att vi kan se att ni är gudar?" (41:23). Det kan de inte, "ni är mindre än ett intet" (41:24). Men Herren kan. Han förutsäger nu genom Jesaja dels befrielsen genom Koresh och dels den stora frälsningen genom Messias (41:25-42:9). Detta avsnitt avslutas med orden: "Se, vad jag förut förkunnade har kommit (Assyriens och Sanheribs ödeläggelse). Nu förkunnar jag nya ting, innan de visar sig låter jag er höra om dem (Koresh befrielsegärning, 41:25-29, och Messias frälsningsverk, 42:1-7)" (42:9). För en närmare exeges av Jesaja 41, se min bok *Jesajas bokrulle*.¹

Willgren påstår att jag tolkar Jesajabokens två huvuddelar, 1-39 och 40-66, separat och inte nämner "några tematiska kopplingar dem emellan". Det förhåller sig precis tvärtom, men jag medger att jag i min artikel inte tydliggjort det tillräckligt där. Det har jag däremot visat mycket utförligt i min Jesajakommentar *Jesajas bokrulle*. Det föreligger nämligen en rad tematiska kopplingar mellan 1-39 och 40-66. Hela Jesajaboken har en mycket genomtänkt och enhetlig komposition. Den historisk-kritiska metoden har dess värre lett till ett tragiskt sönderstyckande av boken. Dess verkliga innehåll och profetiska karaktär förvanskas när kap 40-66 inte tolkas mot den historiska bakgrund som Jesaja anger i sin första huvuddel. Kap 36-39 har en central roll i bokens komposition och en nyckelroll för bokens rätta tolkning.

Skapelseberättelsen

Enligt historisk-kritisk bibelforskning föreligger två motsägande skapelseberättelser i 1 Mos 1-2. En sägs komma från prästkällan på 400-talet f Kr (1:1-2:4a),

den andra (2:4b-25) från en tidigare källa, den jahvistiska från 800-talet f Kr. Willgren ansluter sig till denna bibelkritik och talar gång på gång om "skapelseberättelserna". Han menar att "skapelseberättelserna förstås bäst i dialog med de berättelser som florerade då de faktiskt skrevs". För det första är det bara *en* skapelseberättelse (1:1-2:3), stram, kortfattad och övergripande. Människan zoomas in i kap 2 och därmed förmedlas detaljer om Adam och Eva som en nödvändig bakgrund till kap 3 om syndafallet.

"Då de faktiskt skrevs", skriver Willgren, som om hypoteserna om Jahvisten och Prästkällan är något faktiskt. Dessutom är inte Bibelns undervisning om skapelsen påverkad av florerande antika människotankar. Den är Guds unika och grandiosa uppenbarelse om hur den Evige, den enda sanne Guden, av intet skapat himmel och jord och allt liv här på jorden. "Himlen är skapad genom HERRENS ord, hela dess här genom hans muns ande... för han sade och det blev till, han befallde och det stod där" (Ps 33:6, 9). Profeterna hänvisar ofta till Guds skapelse som exempel på hur mäktig Gud är, till tröst för människor i nöd och maktlöshet.

Enligt min mening är det lätt att visa att det bara finns en skapelseberättelse och att existensen av en jahvistisk källa och en prästkälla är spekulationer utan vetenskaplig grund. Att hedniska tankegångar om ett kaostillstånd före Guds skapelse (se Bibel 2000, not till 1 Mos 1:2) påverkat skapelseberättelsen håller inte. Men Willgren menar att Ps 74 och 89 ger stöd för en sådan påverkan. Det är sant att både Psaltaren och profetböcker är rika på bildspråk och kan använda ett bildspråk som också brukas i hedniska myter. Men dessa bilder används aldrig om Guds skapelse av himmel och jord (1

Mos 1:1-2:3) utan som illustrationer av Guds frälsningsgärningar i historien, i synnerhet om frälsningen ut ur Egypten.

Willgren blandar bort korten när han skriver om Ps 74: "Här sjunger psalmiten om skapelsen." Följande ord i vers 13-14 tillämpas inte på skapelsen: "Du delade havet med din makt, du krossade drakarnas huvuden på vattnet, du knäckte Leviatans huvuden och gav honom till mat åt öknens skaror." De tillämpas på hur Röda havet delades vid uttåget ur Egypten och hur egyptierna besegrades. Willgren skriver vilseledande: "Vi ser alltså hur en kämpande Gud som besegrar kaosmakter, drakar, Leviatan, och segern leder vidare till världens skapelse." Skapelsen nämns förvisso i vers 15-16 men inte som ett resultat av att drakarnas huvuden krossats! Skapelsen nämns som exempel på Guds väldiga makt, samma väldiga makt som besegrade egyptierna och Röda havet. I Ps 89:10-11 använder Etan på samma sätt bildspråk (Rahab) för Egypten och andra fientliga världsriken (jfr Jes 27:1). Också här nämns Guds storhet: "Din är himlen, din är också jorden. Du har grundat världen med allt vad den rymmer" (v 12). Det är en sanning som vittnar om Guds stora makt. Guds skapelse av världen är inte följd av att Gud krossat Rahab, utan Gud kunde krossa egyptierna (Rahab) eftersom han är den mäktige Skaparen!

I bibelkritiska bibelhandböcker talar man alltså om spår av babyloniska myter och trosföreställningar i 1 Mos 1-3 och det på så lösa grunder, att det är befoogat att tala om panbabylonism också i dag. Eftersom vattnen enligt den babyloniska myten Enuma Elish existerade *före* skapelsen av himmel och jord, förnekar många bibelkritiker att Bibeln i 1 Mos 1:1-2 verkligen lär att Gud skapade världen "av intet". Walter Brueggemann skriver i *An Introduction to the Old Testa-*

telsen om skapelsens fortsatta historia (2:4-25, som bara är början av enheten 2:4-4:26), är det inte så konstigt att man kan konstruera fram motsägelser (s.68f).

- Växlingen av gudsnamn tyder ingalunda på olika författare eller källor. I namnet ligger en bestämd utsaga om Guds väsen, att han t ex är mäktig eller barmhärtig. Genom att bruka flera benämningar framhävs olika egenskaper. När Gud i patriarkberättelserna får olika benämningar, ”den Evige”, ”den Seende”, ”den Allsmäktige” etc, är det inte fråga om olika gudar eller spår av olika författare med olika gudstro. Olika benämningar brukas medvetet för att framhäva olika egenskaper hos en och samma Gud. På samma sätt förhåller det sig med 1 Mos 1-3. Den dubbla benämningen ”HERREN Gud” (Jahve Elohim) i kapitel 2-3 vill framhäva att den starke och upphöjde Guden (Elohim), som har skapat allting (1:1-2:3), också personligen tar sig an människorna, ser deras nöd och erbjuder dem frälsning (s 84f).
- Enligt Bibeln är det helt avgörande att de stora tecken och under som Mose och folket fick se med sina egna ögon var verkliga händelser, lika verkliga som de tecken och under som Kristus gör, uppfyllaren av profeternas frälsningslöften. De är säkra bevis för att HERREN är en levande verklighet, ”gudarnas Gud och herrarnas Herre, den Gud som är stor och väldig och inger fruktan” (5 Mos 10:17). ”Han är din berömmelse, han är din Gud, med dig har han gjort de stora gärningar som inger fruktan och som du med egna ögon har sett” (5 Mos

10:21)... Lögner om väldiga gärningar som aldrig har ägt rum, konstruerade sagor med mytiska inslag, skapar ingen tro på den ende sanne Guden. Helt avgörande i Mose tal är att de gärningar han påminner Israels barn om verkligen inträffat (s 88f).

Avslutning

Willgren förespråkar en kompromiss med historisk-kritisk bibelforskning. Jag gör det inte. Bibelns många varningar för att förändra, omtolka, motsäga Guds ord eller anpassa det till tidsandan kan jag inte komma ifrån. Det är ett faktum hur fort teologiska institutioner och kyrkor runt om i världen glidit allt längre från biblisk tro så snart de börjat kompromissa med bibelkritik. ”Lite surdeg syrar hela degen.”

Det är lätt att vifta bort Bibelns många varningar för falska profeter och avfall från Guds ord. Det gjorde man också på Jeremias tid: ”De tar det lätt med att hela dottern mitt folks skada och säger: ’Allt står väl till, allt står väl till.’ Men allt står inte väl till” (8:11). Vi bör alla ta Guds ords varningar på allvar. Utan Guds ord som högsta norm, regel och rättesnöre blir vi lätt offer för villfarelser när det gäller vad som är bibliskt. Paulus tog avsked från ledarna i Efesos med orden: ”Jag vet att när jag lämnat er ska rovlystna vargar tränga in bland er, och de kommer inte att skona hjorden. Ja, bland er själva ska män träda fram som förvränger sanningen för att dra över lärjungarna på sin sida. Var därför vakna och kom ihåg att jag i tre års tid, natt och dag, aldrig har slutat förmana var och en av er under tårar” (Apg 20:29-31).

Noter

1. (XP Media 2014), sid 164-174.
2. (Louisville: Westminster John Knox Press, 2003), 34.